

Študentská vedecká aktivita

Vojenské cintoríny a ich využitie v rozvoji spomienkového cestovného ruchu na Slovensku

Daniela Dulíková

Sekcia: Katedra cestovného ruchu a spoločného stravovania

Konzultant: Ing. Zuzana Lencséssová

Banská Bystrica
2014

Obsah	
ÚVOD	3
1. PODSTATA SPOMIENKOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU	4
2. ANALÝZA POTENCIÁLU VOJENSKÝCH CINTORÍNOV V PONUKE SPOMIENKOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU	6
2.1. Starostlivosť o vojnové hroby v Slovenskej republike.....	6
2.2. Súčasné možnosti a trendy využitia vojenských cintorínov	8
2.3. Vojenské cintoríny nemeckých vojakov.....	10
2.3.1. Važec	11
2.3.2. Hunkovce	12
2.4. Vojenské cintoríny príslušníkov červenej armády	14
2.4.1. Slavín.....	14
2.4.2. Zvolen.....	16
2.5. Zmiešané vojenské cintoríny	19
2.5.1. Kopčany	19
2.5.2. Stakčín.....	21
ZHRNUTIE	22
ZÁVER.....	23
Zoznam bibliografických odkazov	24

ÚVOD

Svet sa stal odkrytý a preskúmaný. To čo bolo v minulosti tabu, dnes považujeme ako banalitu bežného života. To čo si v minulosti ľudia nemohli ani šepkať my môžeme kričať. Človek neustále potrebuje hľadať niečo nové, niečo čo ho zavedie k novým zážitkom, skúsenostiam a radosti z poznania. Ľudská zvedavosť nemá hraníc a preto trávenie voľného času má mnoho podôb. Niektoré motívy považujeme za výstredné iné za extrémne. Jedna vec je však istá – netypické spôsoby trávenia voľného času sa stávajú neodmysliteľnou vetvou rozvoja cestovného ruchu.

Cestovný ruch je dostatočne flexibilný fenomén, ktorý sa môže prispôsobovať novým trendom. V súčasnej dobe je možné prekročiť hranice tabu, intimity, smrti a temnoty. Hovorí sa o veciach, o ktorých niektorí ľudia nechcú ani počuť a nieto sa im priblížiť. Avšak stále viac a viac ľudí chce byť svedkom bolesti a utrpenia. V súčasnej dobe už nestačí zažívať dobrodružstvo na skalách a útesoch. Ľudia potrebujú nové dobrodružstvo - nové silné emócie. Deprimujúce miesta sú zaujímavou turistickou atrakciou pre prieskumníkov podivných a neobvyklých zážitkov. A práve toto je to, čo spomienkový cestovný ruch ponúka.

Cieľom našej práce je preto charakterizovať podstatu spomienkového cestovného ruchu a možné využitie potenciálu vojenských cintorínov v ponuke spomienkového cestovného ruchu na Slovensku. Pre správne pochopenie problematiky je potrebné najskôr definovať základné pojmy, o čo sa pokúsime v prvej kapitole. Teoretické východiská, ktoré sa opierajú o vedecké aktivity významných zahraničných autorov, sú podkladom pre druhú časť našej práce. Druhá časť je venovaná analýze potenciálu vojenských cintorínov v ponuke spomienkového cestovného ruchu na Slovensku.

1. PODSTATA SPOMIENKOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Spomienkový cestovný ruch sa ako prví pokúsili definovať M. Foley a J. J. Lennon v roku 1996. Podľa britských autorov je spomienkový cestovný ruch (angl. dark tourism) jav, ktorý zahŕňa cestovanie do miest katastrof, masových hrobov, genocídy a vražd. V definícii od Foleya a Lennona nie je vyjadrené nič viac ako konkretizácia morbidného cieľového miesta. Táto definícia neobsahuje to, čo by mala objasňovať - a to hlavnú podstatu príčin návštevy cieľového miesta.

Ďalším významným odborníkom je Dr. Phillip R. Stone, ktorý spolu s Richardom Scharpley vo svojej definícii vyjadrili určitú pochybnosť o morbidnosti návštevy cieľového miesta. Definovali spomienkový cestovný ruch ako návštevu miest, atrakcií a výstav, ktoré sa spájajú so smrťou a utrpením a jeho hlavná téma je len zdanlivo morbidná. Neskôr ju poopravil na cestovanie a navštevovanie miest, pamiatok a výstav, ktorých hlavnou témou je zobrazovanie skutočnej alebo umelo naaranžovanej smrti, utrpenia a zdanlivej hrôzy. Vedecká literatúra je eklekticky a teoreticky krehká, preto pochopenie fenoménu spomienkového cestovného ruchu ostáva obmedzené (Sharpley, Stone, 2009).

Napriek tomu, že je stále nejasné, či cestovný ruch súvisiaci so smrťou je riadený atraktívnou ponukou, poukazuje sa na to, že v rámci súčasnej spoločnosti ľudia pravidelne konzumujú smrť a utrpenie v turistickej podobe, a to navonok pod maskou vzdelania alebo zábavy. Dôsledkom toho sa tento fenomén v rámci spoločnosti stáva čoraz rozmanitejším a prijateľnejším. V skutočnosti je fatálnosť, resp. smrť a nešťastie, výraznou črtou v krajine postmodernizmu (Rojeck, 1993).

Veľmi stručnou a jasnou je definícia vyslovená Tarlowom, ktorá vyjadruje skutočnosť, že návšteva týchto miest sa uskutočňuje z dôvodu stáleho vplyvu tohto miesta na spoločnosť. V práci sa ďalej budeme odvolávať práve na túto definíciu z dôvodu, že sa domnievame, že návštevníci v spomienkovom cestovnom ruchu by mali mať hlbší motív, ako len „chcel som vidieť a zažiť“. V spomienkovom cestovnom ruchu ide práve o tú spomienku, ktorú nám toto miesto môže sprostredkovať. Nemusí to byť priamo spomienka návštevníka, ale stačí že to bude spomienka na udalosť, ktorú nám prostredníctvom svojich spomienok priblížila iná osoba. Táto nami akceptovaná definícia označuje spomienkový cestovný ruch ako: „Návštevu miest, kde sa stala tragédia alebo historicky pozoruhodná smrť, ktorá naďalej ovplyvňuje naše životy“ (Tarlow, 2005, s. 48).

Stáročia existuje tradícia púti do miest posledného odpočinku svätých a náboženských vodcov, v ktorej bol najdôležitejší náboženský aspekt. Dnes je dôležitým aspektom v cestovnom ruchu cintorín a jeho umiestnenie, architektúra, vek náhrobných kameňov, ktoré sú spojené do jedného celku vytvárajúceho legendu a spomienky návštevníkov (Gostkiewicz, 2012).

„Buržoázna kultúra stavala cintoríny ako miesto dôstojnosti a vážnosti. Od návštevníkov sa očakávalo, že preukážu náležitú úctu k mŕtvym. Avšak, moderná spoločnosť chce prelomiť bariéry medzi posvätným a znevažujúcim spôsobom návštevy cintorína. Zo zatvoreného sveta cintorínov chce urobiť obchod a javisko. V súčasnosti návštevníci takýchto cintorínov prinášajú na toto miesto namiesto kvetov kamery“ (Tarlow, 2005, s. 49).

Cintorínový cestovný ruch je niečo ako afrodisiakum pre nekrofila, pre iných je to dočasný pocit sentimentality a žiaľu a pre mnohých ďalšia forma zábavy. Cintorín sa stal viac ako len turistická atrakcia, v skutočnosti predstavuje inštitúciu (S. L. Slayton, 2006).

Akceptovateľnou pre cestovný ruch je definícia Gostkiwicza, ktorý vyjadril určitú historickosť cintorínov, ktorá by mohla zaujať návštevníka v spomienkovom cestovnom ruchu. Od neho odlišný je druhý pohľad na cintorín ako objekt cestovného ruchu, ktorý vyjadruje negatívny postoj ku komerčným záujmom spoločnosti. Domnievame sa, že práve Slaytonova definícia zahŕňa všetky možné motívy účasti na spomienkovom cestovnom ruchu.

V slovenskej literatúre sa téme cintorínového cestovného ruchu nevenuje väčšia pozornosť. Pozornosť sa venuje špecifickému cintorínovému cestovnému ruchu, ktorého základom sú vojenské cintoríny. Na celom území Slovenska sú miesta, ktoré pripomínajú historické udalosti a sú aj skutočnými či symbolickými miestami posledného odpočinku ich aktérov. Veľké množstvo týchto cintorínov je v dezolátnom stave a mnohé z nich sú takmer neviditeľné pod masou trávnatého porastu (Semanová, 2009).

Na území Slovenskej republiky registrujeme viac ako tisíc vojnových cintorínov, skupinových hrobov, vojnových polí a osobitných hrobov, v ktorých je dovedna pochovaných 149 852 obetí viac ako dvoch desiatok národností (MVSR, 2001). Z dôvodu doposiaľ nedostatočného zmapovania jednotlivých lokalít a vydokladovania informácií v tomto prehľade nie sú zahrnuté viaceré vojnové cintoríny a počty v nich pochovaných obetí z rokov 1. svetovej vojny, predovšetkým z územia severovýchodného Slovenska, kde je viac ako tristo vojnových pohrebísk, na ktorých sa odhaduje pochovaných vyše 70 tisíc vojakov (Slepcov, 2003).

2. ANALÝZA POTENCIÁLU VOJENSKÝCH CINTORÍNŮ V PONUKE SPOMIENKOVÉHO CESTOVNÉHO RUCHU

Fenoménom cestovného ruchu je aj skutočnosť, že cieľom ponuky je zasiahnuť správne vybranú cieľovú skupinu v správnom čase. Domnievame sa, že práve teraz je správny čas rozvíjať spomienkový cestovný ruch na Slovensku. V nedávnej minulosti bolo nežiaduce a neprípustné pripomínať povojnovej generácii smrť, ktorá bola v ich spomienkach stále prítomná. Veľké množstvo utrpenia, ktoré so sebou priniesli vojny bola jazva v mentalite celého národa. Takže bolestivá skúsenosť znemožnila urobiť zo smrti atraktivitu cestovného ruchu. Avšak dnes, kedy človek žijúci v súčasnom svete nemá skúsenosť, nemá spomienku na tieto krvavé obdobia, je možné ponúkať aj zážitky nevšedné - blízke smrti. Je nepochybným faktom, že záujem o tento druh cestovného ruchu neustále rastie, čo ovplyvňuje tvorbu ponuky. Ponuka spomienkového cestovného ruchu na Slovensku je z kvantitatívneho hľadiska veľmi pestrá a rozsiahla. Avšak dôležitejším faktorom ako kvantita je kvalita.

2.1. Starostlivosť o vojnové hroby v Slovenskej republike

Starostlivosť o vojnové hroby je otázkou cti každého kultúrneho národa. Je prejavom úcty podľa mravného kódexu dopriať dôstojný odpočinok zomrelým. Povinnosť udržiavať vojnové hroby je sociálnou a kultúrnou politikou každého štátu a jeho právneho systému. Slovenská republika má značné rezervy v tejto oblasti a musí ešte mnoho zlepšovať, aby dosiahla úroveň iných Európskych krajín, ktorých úroveň starostlivosti o vojnové hroby odráža skutočnú kultúrnu vyspelosť týchto krajín. Súčasný stav vojenských cintorínov je ovplyvnený niekoľkými desaťročiami, počas ktorých sa strácali v okolo rastúcom zelenom poraste.

Genéza vývoja sa začína od krvavých rokov prvej svetovej vojny, kedy sa bojiská začali čistiť od pozostatkov padlých vojakov. Tieto úlohy plnili vojnový zajatci, ktorí mali stavať cintoríny podľa architektonických plánov. Pre krajinu zmietanú vojnou nebolo dostatok času, a ani finančných prostriedkov na dokončenie týchto cintorínov. V medzivojnovom období sa počítalo s dokončením týchto plánov, ktoré však nedovolila prichádzajúca vojna. Finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu na starostlivosť o vojnové hroby sa poskytovali už v čase prvej Československej republiky. V roku 1922 bol zriadený Ústredný inšpektorát vojnových hrobov, ktorý udržiavanie vojnových pohrebísk realizoval prostredníctvom zemských referátov vojnových hrobov. Plánované finančné prostriedky v rozpočte ministerstva národnej obrany sa členili na priame výdavky, napríklad na udržiavanie

vojnových hrobov, udržiavanie cintorínov, pomníkov, ale aj technických prvkov, akými sú oplatenie alebo komunikačné priestory. Ďalej na mimoriadne výdavky, ktorými sa uhrádzali náklady na exhumáciu vojnových obetí, ich nové pochovanie a sústreďovanie na centrálné pohrebiská, vrátane prepravy pozostatkov vojnových obetí zo zahraničia, osadzovanie jednotných náhrobkov a ďalšie úkony.

Po druhej svetovej vojne opäť pribudlo veľké množstvo hrobov a cintorínov, ktoré boli z dôvodu nedostatku finančných zdrojov odsunuté na okraj záujmu socialistickej spoločnosti. V tomto období sa pre vojnové hroby neurobilo takmer nič, aj keď Ženevský dohovor, prijatý 12. augusta 1949, sa zaväzoval urobiť všetko. Azda maximom bola Smernica vydaná Ministerstvom vnútra ČSR 3. apríla 1952 zn. II/2-289.0-11/3-52, ktorou sa ustanovuje, že vojenské hroby z 1. a 2. svetovej vojny nemožno zrušiť.

Od roku 1991 na základe zákona SNR č. 138/1991 Zb. o majetku obcí v znení neskorších predpisov a zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, vojnové cintoríny a obecné (mestské) cintoríny s hrobovými miestami vojnových obetí, rovnako ako pamätníky a pamätne tabule vojnových udalostí prešli do majetku a správy obcí. Súčasný stav väčšiny vojenských cintorínov je neuspokojivý. Štát i obce pod ťarchou iných problémov ponechávajú túto citlivú oblasť na okraji svojich záujmov. Zákon 130/2005 Z. z. o vojnových hroboch ustanovuje práva a povinnosti pri zabezpečení starostlivosti o vojnové hroby, no je to však minimum, ktoré nezodpovedá tomu, čo by bolo potrebné pre zachovanie tohto dedičstva urobiť. Podľa § 4 ods.1 „sa poskytuje obci na zabezpečovanie starostlivosti o vojnový hrob príspevok na kalendárny rok na každý vojnový hrob v sume päťnásobku minimálnej hodinovej mzdy ustanovenej osobitným predpisom.“ V roku 2013 bol celkovo obciam poskytnutý príspevok v sume 170 866,26 €. Ďalej možno poskytnúť obci alebo občianskemu združeniu podľa § 4 ods. 2 a 5 príspevok na: „plnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o vojnových hroboch, ktorými je Slovenská republika viazaná; výkon prác na vojnovom hrobe pri udalosti celospoločenského alebo medzinárodného významu; úpravu verejného pohrebiska s vojnovými hrobmi; zrušenie vojnového hrobu; odstránenie následkov živelnnej pohromy alebo inej mimoriadnej udalosti, alebo vandalizmu na vojnovom hrobe.“ Obce a mestá spolu s občianskymi združeniami žiadali na rok 2013 finančné prostriedky v sume 1 189 381,26 €. Zo 100 žiadostí, prevažne zaslaných z Prešovského samosprávneho kraja, bolo schválených len 14. Poskytnutá čiastka bola vo výške 69 133,74 €, čo je len necelých 6 % z požadovanej sumy miest a obcí. Nemožno sa uspokojiť s týmto stavom a preto nie je nezvyčajné, že mnohí predstavitelia miest a obcí v dobrej vôli, po vyčerpaní všetkých možností, hľadajú riešenia a obracajú sa

s požiadavkami o finančnú pomoc na zastupiteľské úrady pôsobiace v Slovenskej republike. Pre ilustráciu vláda Rumunska na rekonštrukciu cintorína rumunských vojakov vo Zvolene uvoľnila 95 000 dolárov. Finančné prostriedky poskytla Nemecká spolková republika pre obnovu svojich vojenských cintorínov na našom území, ďalej aj Veľvyslanectvo Ruskej federácie v Bratislave na vybrané pamätníky a vojnové pohrebiská Sovietskej armády. Veľvyslanectvo Veľkej Británie a Severného Írska uhradilo náklady na výstavbu pamätníka britských vojnových obetí v Bratislave – Čunove a Veľvyslanectvo Francúzskej republiky na vybudovanie pietneho symbolu padlým francúzskym bojovníkom v Slovenskom národnom povstaní na území mesta Martin – Stráne.

2.2. Súčasná možnosti a trendy využitia vojenských cintorínov

Vojenské cintoríny sú nemými svedkami udalostí, pre ktoré nastal čas vyrozprávať svoj príbeh. Po dlhých rokoch nezáujmu prichádzajú roky, ktoré znova oživujú tieto mŕtve miesta. Nato, aby sa cintorín stal atraktivitou cestovného ruchu, je potrebné zmeniť myslenie ľudí, ale zároveň ponechať všetky jeho ostatné atribúty vnímania. Vojenský cintorín je v prvom rade pietne miesto, ktorým musí ostať aj bez ohľadu na motívy návštevníkov. Tento atribút vnímania je podmienený krvavou minulosťou a jeho historickosťou, čo naznačuje aj ďalší aspekt vnímania ako historickej pamiatky. Historickosť a pieta prinúti návštevníkov k správaniu hodnému tohto miesta.

Vojenský cintorín nepredstavuje uzatvorený objekt, ale otvorený komplex, ktorý spolu so svojím okolím dotvára obraz krajiny. Cintorín je súčasť krajiny, bez ktorej by toto miesto nemalo svoje osobité čaro.

Cintorín sa od dávnej minulosti považuje za pietne miesto. Aby toto miesto bolo naozaj pietnym, je potrebný okrem samotného hrobu aj pomník s menom padlého vojaka priamo na hrobe, alebo menný zoznam pochovaných na cintoríne na osobitnom zozname mimo konkrétneho hrobu. Až vtedy dostáva toto miesto iný rozmer – konkrétny, pre niekoho osobný. V súčasnosti je ešte veľké množstvo hrobov označených štítkom „neznámy vojak“. Veľa ľudí prichádza na vojenské cintoríny so záujmom nájdenia miesta posledného odpočinku svojich príbuzných.

Nato, aby sa mohol cintorín považovať za historickú pamiatku, je potrebné splniť podmienky vychádzajúce z obdobia jeho vzniku. Pri obnove vojenského cintorína je potrebné získať dobovú dokumentáciu o konkrétnom vojenskom cintoríne. Základné archívne dokumenty je možné nájsť vo fonde Vojnové hroby a cintoríny, ktorý sa nachádza vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave. Na základe historických dokumentov

a náčrtov je možné vojenskému cintorínu dať podobu akú mal s pôvodnými prvkami pred niekoľkými desiatkami rokov.

Vojenský cintorín je súčasťou okolitej krajiny, preto je nutné dbať na použité materiály pri obnove. Častokrát sú to iba prírodné materiály, ktoré dotvárajú súhrn prostredia a objektu nachádzajúceho sa priamo v ňom. Je potrebné zachovať jeho pôvodnú podobu, to znamená pôdorys cintorína a výsadbu zelene. Cintorín nemá splynúť s okolím, ale má sa svojou jednoduchosťou a zjavom prispôbiť okoliu tak, aby bol jeho neodmysliteľnou súčasťou.

Až keď miesto spĺňa všetky podmienky atribútov vnímania je možné začať vnímať vojenský cintorín ako atraktivitu cestovného ruchu. Až osadením informačnej tabule sa z vojenského cintorína stáva nielen pietne, historické miesto, ale aj turistami vyhľadávaná vojensko-historická pamiatka. Informačná tabuľa má za cieľ informovať, dôsledkom akých udalostí a ako vojenský cintorín vznikol, a kto je na ňom pochovaný. Ďalšou podmienkou, ktorá robí z vojenského cintorína cieľové miesto návštevníkov je umiestnenie smerových tabúl a samotná propagácia, ktorá prináša rôzne stupne komercializácie tohto miesta. Stále sa bude vynárať otázka do akej miery je možné urobiť z cintorína atraktivitu cestovného ruchu. No pokým budú splnené základné etické a mravné princípy je možné vojenský cintorín využívať neobmedzene ako prostriedok vzdelávania a poznania. Nie sú to iba veľké cintoríny bez mena, je to ukrutný odkaz, z ktorého je nutné poučiť sa a dosiahnuť hlbšie poznanie a porozumenie. Práve preto je ich potenciál veľký a ešte stále nevyužitý.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky v spolupráci s Ruskou federáciou a Spolkovou republikou Nemecko vydalo v roku 2010 Katalóg vojnových hrobov padlých príslušníkov Červenej armády v rokoch 2. svetovej vojny pochovaných na území Slovenskej republiky a Katalóg vojnových hrobov padlých nemeckých vojakov v rokoch 1. a 2. svetovej vojny pochovaných na území Slovenskej Republiky. Katalógy sú rozdelené na tri časti, pričom v tretej časti sa uvádzajú mená padlých vojakov v abecednom poradí spolu s údajom o súčasnom mieste pochovania vojnovéj obete na našom území. Ďalej katalóg obsahuje číselné a vecné informácie o bojoch a bojiskách, fotografické a mapové vyobrazenie vojenských hrobov. Podobnými projektmi sa zaoberajú aj viaceré internetové stránky, ktoré dokážu vyhľadať podľa vami zadaných údajov miesto posledného odpočinku hľadaného padlého vojaka. Na Slovensku je jednou z nich stránka Ústrednej evidencie vojnových hrobov www.vs.sk/uevh. Zaujímavejšími z hľadiska cestovného ruchu sú zahraničné internetové stránky, ktoré ponúkajú rozsiahle informácie o vojnových obetiach. Ako príklad uvádzame nemeckú stránku www.weltkriegsopfer.de alebo stránku a ruskej doméne www.obd-memorial.ru.

Na základe získaných informácií o mieste posledného odpočinku hľadaného vojaka je možné očakávať príchod príbuzných práve do krajiny, v ktorej je vojak pochovaný. A práve tu je možnosť rozvoja spomienkového cestovného ruchu v našej krajine, ktorá je miestom posledného odpočinku tisícok Nemcov, Rusov, Rumunov a príslušníkov iných národností. Vojenské cintoríny, ktoré sa propagujú v zahraničí za účelom nájdania vojnových obetí, môžu a nemusia byť hlavným dôvodom navštívenia krajiny. A takisto nemusí byť jediným dôvodom navštívenia vojenského cintorína, hľadanie svojich predkov, či príbuzných. Tieto miesta ponúkajú rôzne zážitky a dojmy pre rôznych návštevníkov s rôznymi motívmi. Toto je len jedna z možností ako sa z vojenského cintorína môže stať cieľové miesto cestovného ruchu.

2.3. Vojenské cintoríny nemeckých vojakov

Z celkového počtu vojenských cintorínov na Slovensku sa len šesť považuje za oficiálne nemecké vojenské cintoríny. A to v Bratislave, Važci, Hunkovciach, Humennom, Prešove a Zborove. Tieto cintoríny odrážajú kultúru a národnú hrdosť nemeckého národa na svojich predkov. Nemecká spolková republika má ako jednu z priorít poskytnúť úctivé miesto pre posledný odpočinok padlým nemeckým vojakom v republike či mimo nej. Nemecká vláda každoročne vyčleňuje finančné prostriedky na obnovu a údržbu nemeckých vojenských cintorínov v celej Európe.

Starostlivosť o nemecké vojenské hroby na území Slovenskej republiky zabezpečuje na základe čl. 6 ods. 1 Dohody medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Spolkovej republiky Nemecko o vojnových hroboch č. 344/2000 Z. z. nemecká organizácia Národný zväz starostlivosti o nemecké vojnové hroby (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e. V.), ktorý vznikol v roku 1950 v Düsseldorfe. Národný zväz starostlivosti o nemecké vojnové hroby je súkromnou organizáciou poverenou Spolkovou republikou Nemecko. Venuje sa úlohe vyhľadávať nemecké vojnové hroby v zahraničí, udržiavať ich a starať sa o ne. Zabezpečuje prepochovávanie mŕtvych na takzvané zberné cintoríny. Zriaďovaním cintorínov chce zachovať spomienku na obeť vojny. Obrovské hrobové polia pripomínajú živým minulosť a konfrontujú ich s následkami vojny a násillia. Za týmto účelom organizuje Národný zväz okrem iného aj zájazdy k vojnovým hrobom, usporadúva národné a medzinárodné mládežnícke tábory zamerané na údržbu vojenských cintorínov a robí osvetu v školách i v rámci mimoškolskej činnosti.

Po politických zmenách vo východnej Európe mohol zväz začať svoju činnosť aj v štátoch bývalého východného bloku. Spolupráca so Slovenskou republikou prebieha

od roku 1990, kedy sa začali pripravovať podmienky na spoluprácu. Dohoda o vojnových hrobách medzi vládami Spolkovej republiky Nemecko a Slovenskej republiky bola podpísaná v roku 1999 a bola ratifikovaná oboma štátmi, čím vstúpila do platnosti. Podľa tejto dohody je Národný zväz oprávnený konať vo veci vojenských cintorínov. Rekonštrukciu a úpravu vojnových cintorínov realizujú vojaci federálnej armády (Bundeswehr) v spolupráci so slovenskou stranou.

Podľa čl. 2 ods. 2 je vláda Spolkovej republiky Nemecko oprávnená na vlastné náklady zriaďovať a starať sa o nemecké vojnové pohrebiská v Slovenskej republike.

V súlade s čl. 6 ods. 3 uvedenej dohody Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky udelilo v roku 1995 súhlas na nakladanie s nemeckými vojnovými hrobmi na území Slovenskej republiky tretej osobe, poverenej nemeckou stranou – Spoločnosti starostlivosti o nemecké vojnové hroby na Slovensku so sídlom v Prešove.

2.3.1. Važec

Vojenský cintorín vo Važci predstavuje zberný cintorín vojakov padlých v druhej svetovej vojne v oblasti stredného a východného Slovenska. Pri hľadaní vhodného miesta pre prepočovávanie obetí druhej svetovej vojny sa Važec javil ako druhá možnosť. Pri problémoch realizácie pôvodného zámeru v Liptovskom Mikuláši sa Važec ukázal ako najvhodnejšia alternatíva výstavby cintorína, ktorá bola zahájená na jeseň 1997 za finančnej pomoci Národného zväzu starostlivosti o nemecké vojnové hroby. Cintorín sa sprevádzkoval o rok neskôr, v októbri 1998.

Vojenský cintorín Važec sa nachádza medzi obcou Važec a Tatranská Štrba v nadmorskej výške 800 metrov. Celková výmera cintorína je 2,5 ha a jeho kapacitné využitie sa plánovalo na 8 000 hrobov. K dnešnému dňu našlo odpočinok na tomto pietnom mieste okolo 7 880 nemeckých vojakov, ktorí sú pochovaní v ôsmych hrobových poliach oddelených od seba chodníkmi. Na jednom kríži sú vytesané údaje o štyroch vojakoch – meno a hodnosť, dátum narodenia a úmrtia, respektíve nápis neznámi nemeckí vojaci (unbekannte deutsche Soldaten). V areáli sa nachádza aj niekoľko hromadných hrobov. Symetricky usporiadané kríže dotvárajú scenériu v pozadí sa vypínajúcich Vysokých Tatier. Zo svahu, na ktorom je cintorín situovaný, steká voda do kamenného žlabu, ktorý spolu s kamenným múrom tvorí hranicu cintorína. Celkové prevedenie cintorína vykresľuje vkusne skombinovaný použitý materiál – drevo a kameň, za čo boli tvorcovia tohto monumentu v roku 1999 ocenení cenou Dušana Jurkoviča, ktorú udeľuje Spolok architektov Slovenska. Vstup do areálu ponúka panoramatický pohľad na vstupnú bránu, ktorá znázorňuje vrchol štítu. Na pietnom mieste

stojí centrálny kríž tvorený v duchu tradícií. Pred každým hrobovým poľom sa nachádzajú podstavce s menami vojakov, ktorí odpočívajú medzi neznámymi. Dve knihy s menami padlých nemeckých vojakov, ktorých telá sa nepodarilo nájsť sa nachádzajú pri vstupe na pietne miesto. Tu sa tiež nachádza informačný panel s plánom cintorína, návštevná kniha a kniha s menným zoznamom vojakov. Náhradná kniha mien sa nachádza na obecnom úrade vo Važci. Cintorín je pre verejnosť otvorený každý deň neobmedzene počas celého roka. O jeho udržiavanie sa stará obec Važec za podpory nemeckej strany. V lete je tam dokonale pokosený trávnik, no v zime je tam sťažený pohyb po snehu. V porovnaní s inými cintorínmi, či už vojenskými alebo civilnými je Važec chvályhodne udržiavaný. Taktiež dopravná dostupnosť tohto pietneho objektu je dobrá. Od otvorenia nového diaľničného úseku je potrebné zísť nakrátko z diaľnice, avšak to nie je dôvodom k nenavštíveniu tohto miesta. Do cieľového miesta návštevníka privedú navigačné tabule, ktoré sú umiestnené na viditeľných miestach. Pred areálom sa nachádza malé parkovisko, ktoré však svojou kapacitou stačí pre turistov, ktorí sem v malých počtoch prichádzajú. Nie je potrebné sa zmieňovať o tom, čo všetko podtatranský región ponúka pre návštevníkov v cestovnom ruchu. Vojenský cintorín vo Važci môže byť len jedným z vedľajších turistických cieľov, ktorý však napriek tomu ponúka komplexný zážitok z poznania histórie, kultúry a prírody. Lokalizácia vojenského cintorína pod hrebeňmi Vysokých Tatier mu dodáva atraktivitu a tým aj prvenstvo v návštevnosti medzi vojenskými cintorínmi na Slovensku.

Spomienkové podujatia vo Važci sa konajú zriedka. Posledným významnejším podujatím bolo desiate výročie otvorenia tohto vojenského cintorína pre verejnosť, ktoré sa konalo 28. septembra 2008. Okrem významných štátnikov sa z radu hostí vynímali aj pozostali príbuzní nemeckých vojnových obetí, ktorých očarila tatranská príroda a samotné pietne miesto odpočinku. Spomienkový akt umocnil chorál vojenskej hudby a vystúpenie spevokolu z obce Važec.

2.3.2. Hunkovce

Vojenský cintorín v Hunkovciach, v obci nachádzajúcej sa v okrese Svidník, bol postavený už v rokoch druhej svetovej vojny. Od roku 1994 bol rekonštruovaný a jeho rozloha sa zväčšila takmer o polovicu. Hroby boli exhumované a cintorín dostával úplne novú podobu. O rok neskôr, v roku 1995, bol cintorín vysvätený a sprístupnený pre verejnosť. Takto vznikol zberný cintorín, na ktorom odpočíva približne 3100 nemeckých vojakov, ktorí zahynuli počas Karpatsko-duklianskej operácie. Vojaci sú pochovaní v dvoch trávnatých

poliach, ktoré predeľuje kamenný chodník. Cintorín sa vybudoval pod svahom, s ktorým je dokonale v symbióze.

Na stavbu bol použitý materiál dostupný hneď na mieste – drevo a kameň. Kameň bol použitý na dláždenie plôch cintorína – chodníky a parkovisko. Rovnako ako na vojenskom cintoríne vo Važci, aj v Hunkovciach sa na jednom kamennom kríži nachádza informácia o štyroch padlých vojakoch z oboch strán kríža. Často vyskytovaným nápisom na kríži je aj údaj o tom, že vojak bol neznámy. Drevo bolo použité na výstavbu oplotenia, ktoré je z časti aj vymurované a vstupnej brány, ktorá je pokrytá šindľom. Po vstupe do areálu cintorína sa po pravej strane nachádza malé jazierko. V strede cintorína je umiestnený drevený kríž, ktorý stojí v žľabe naplnenom vodou. Voda priteká z prameňa nachádzajúceho sa nad cintorínom a odteká malým potôčikom pozdĺž chodníka do jazierka na cintoríne. Na bronzových tabuliach pri hrobových poliach sú vyryté mená padlých vojakov pochovaných medzi neznámymi. Nachádza sa tu aj kniha pochovaných (Namenbuch), ktorej duplikát sa nachádza v motoreste oproti cintorínu. V objekte chýba informačná tabuľa, jedinou tabuľou ktorá sa tu nachádza je pamätná tabuľa s nápisom „Na tomto cintoríne odpočívajú nemecký vojaci, ktorí padli vo vojne 1939-1945, spomínajte na nich a na mŕtvych všetkých vojen, ich osudy nás nabádajú k zmiereniu“. Nápis je samozrejme aj v nemeckom jazyku.

Krásne upravený cintorín spravuje Vojenské historické múzeum vo Svidníku na základe medzinárodnej dohody o vojnových hroboch s Nemeckom. Na ceste Svidník – Duklianský priesmyk sa nachádzajú po oboch stranách pred obcou Hunkovce informačné tabule, ktoré upozorňujú na vojenskú pamiatku – nemecký cintorín. Otváracie hodiny nie sú nijak obmedzené v závislosti od ročných období. Pred cintorínom sa nachádza udržiavané pekné parkovisko. Smutnou skutočnosťou je, že oproti majestátnemu nemeckému cintorínu sa nachádza cintorín z prvej svetovej vojny, ktorý od roku 1922 pomaly pustne a chátra. Na tomto zanedbanom pohrebisku odpočíva v 21 hroboch 159 rakúsko-uhorských vojakov. Návšteva tohto cintorína je možná iba s vedomosťou o jeho umiestnení, keďže na jeho existenciu neupozorňuje žiadna tabuľa.

Obec Hunkovce bola krvavo poznačená bojmi druhej svetovej vojny, preto sa na jej území nachádza niekoľko vojenských pamiatok, ktoré sú súčasťou národnej kultúrnej pamiatky Duklianskeho priesmyku. Pre návštevníkov v spomienkovom cestovnom ruchu sú atraktívne aj zrekonštruované bunkre v obci Hunkovce, či neďaleké vojensko-historické pamiatky na Dukle - hlavne Údolie smrti. Tento región ponúka pre turistov okrem vojenských pamiatok aj mnohé iné kultúrne pamiatky. V obci sa nachádza krásny drevený kostolík,

a v širšom okolí je ich ďalších 11. Nech je motívom navštívenia tohto miesta čokoľvek, dojem ostane rovnaký, lebo prehliadnuť sa nedá ani jedno ani druhé.

2.4. Vojenské cintoríny príslušníkov červenej armády

V Slovenskej republike sa nachádza 9 veľkých vojenských cintorínov sovietskych vojakov. A to: v Bratislave, Humennom, Michalovciach, Svidníku, Štúrove, Štôle, Trebišove, Zvolene, a v Žiline. Na pamiatku príslušníkov Sovietskej armády je postavených 238 pomníkov a inštalovaných okolo tisíc pamätných tabúl, ktoré sa postavili za podpory Sovietskeho zväzu. Budovalo sa veľkolepo, no následná starostlivosť o tieto miesta bola minimálna. Po páde komunistického režimu nemožno tiež hovoriť o presune týchto záujmov do centra pozornosti. Ruská federácia nemá tak dlhú tradíciu obnovy a zachovania vojenských hrobov ako to bolo v prípade Spolkovej republiky Nemecko.

V roku 1995 bola podpísaná Dohoda medzi vládou Slovenskej republiky a vládou Ruskej federácie o vojnových hroboch č. 164/1995 Z. z. Kompetencie vyplývajúce z tejto dohody sú prenesené poverením ruskej vlády na Veľvyslanectvo Ruskej federácie v Slovenskej republike. Veľvyslanectvo spolupracuje v otázke starostlivosti o vojnové hroby s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky, regionálnymi úradmi a spoločenskými organizáciami.

V súlade s čl. 7 ods. 1 uvedenej dohody náklady na úpravu a starostlivosť o sovietske vojnové hroby nachádzajúce sa na území Slovenskej republiky uhrádza slovenská strana. Slovenské úrady prejavujú dôstojný vzťah k vojnovým hrobom sovietskych vojakov. Napriek neľahkej ekonomickej situácii, slovenská vláda vyčleňuje rozpočtové prostriedky na ich obnovu. Veľvyslanectvo poskytuje slovenskej strane finančné príspevky a hlavne všestrannú pomoc pri oprave a obnove vojnových hrobov a pomníkov. Aj napriek všetkej snahe oboch strán je viditeľný nedostatok finančných zdrojov na opravu týchto miest. V závislosti od umiestnenia vojenského cintorína sú vyčleňované finančné výpomoci aj zo rozpočtu samotného mesta. Azda jediným cintorínom, ktorý je dostatočne finančne podporovaný mestom a štátom je vojenský cintorín v Bratislave – Slavín.

2.4.1. Slavín

Vojenský cintorín a zároveň pamätník Slavín je miestom odpočinku sovietskych vojakov padlých v druhej svetovej vojne pri oslobodení mesta Bratislavy. Telá vojakov sa sem zväžali

aj zo širšieho okolia Bratislavy už od roku 1945. Pamätník bol odhalený pri príležitosti 15. výročia oslobodenia mesta v roku 1960.

Slavín, pamätník vďaky, sa dôstojne vypína na malom hrebeni rovnomenného vrchu v malých Karpatoch. Na ploche 10 000 m² odpočívajú 6 845 sovietskych vojakov v šiestich hromadných a 278 individuálnych hrobách. Z celkového počtu je iba okolo 3 000 vojakov identifikovaných. Na individuálnych žulových hrobách je uvedené meno, hodnosť, dátum narodenia a úmrtia. Výnimočne sa nájde aj fotografia na pomníku. Umiestnenie každého hrobu má logiku – sú od seba oddeľované chodníkmi pre uľahčenie návštevy ktoréhokoľvek hrobu. Celá koncepcia návrhu pamätníka rešpektuje už vtedy existujúce hroby padlých vojakov. Nástup k areálu s dominantou pamätníka tvorí monumentálne schodisko, pričom základná kompozičná os je vygradovaná cez komplex priestorov, z ktorých každý je obohatený o sochársku výzdobu. Čelná stena oproti vstupnému schodisku zobrazuje piatich vojakov pri „prísaha nad bojovou zástavou“, následne sa schodisko rozchádza do dvoch ramien. Po prechode cez pietne miesto mŕtvych vojakov okolo súsošia mladých dievčat s ratolesťou v ruke, vyjadrujúce vďaku za slobodu, sa dostávame do ústrednej časti – k pamätníku. Po oboch stranách pred pamätníkom sa nachádzajú bronzové súsošia vojakov: „Na hrobách spolubojovníka“ na ľavej strane a „Po boji“ na pravej strane. Dominantnú časť pamätníka tvorí obradná sieň, obopätá mohutnou kolonádou. Vstupné kazetové dvere do obradnej siene vykladanej mramorom z vonkajšej strany zdobí bronzový reliéfny pripomínajúci vojnové útrapy druhej svetovej vojny. Monumentálny žulový pylón, stojaci nad obradnou sieňou, je vysoký 39,5 metra. Na jeho vrchole stojí 11-metrová socha sovietskeho vojaka vztyčujúceho víťaznú bojovú zástavu a svojou topánkou drviaci symbol porazeného fašizmu – hákový kríž. Na stenách obradnej miestnosti sú v mramore vyvedené mená slovenských miest a dátum ich oslobodenia Červenou armádou, ako aj epitaf: "Ty, ktorý vchádzaš sem odožen bôľ a súciti nech kropky tvojich slz nezvonia o mohyly za hrdosť človeka za život ľudstva súci za tvoju jasnú tvár my smrť sme podstúpili". Na ľavej strane od pamätníka sa nachádza pole so siedmimi stĺpmi mieru. Pamätník je spoločné dielo známych slovenských umelcov: Tibora Bartfaya, Jána Kulicha, Ladislava Snopka, Jozefa Kostku a akademického maliara Juraja Krena a ďalších ako to uvádza pamätná tabuľa na pravej strane od pamätníka. V areáli je umiestnená informačná tabuľa a navigačný panel, no nenašli sme knihu s menami padlých vojakov.

Pamätník obklopuje park, v ktorom sú zasadené dreviny prinesené z rozličných oblastí bývalého Sovietskeho zväzu. Z východnej terasy je nádherný výhľad na mesto a opačná strana ponúka výhľad na Kamzík. Jednoducho zo Slavína máte celé mesto na dlani. No Slavín

ponúka ešte viac – tajomstvo dutého spomínaného žulového pylónu, čím je možné po ňom vyjsť až hore k soche. Návštevu tohto miesta neobmedzujú otváracie hodiny. Dostupnosť tohto miesta je viac než dobrá. Vysoký monument je viditeľný z každej časti Bratislavy. Takže pri požití akéhokoľvek dopravného prostriedku ste vedení zrakom, ale aj informačnými tabuľami.

O cintorín je vzorne postarané. O údržbu sa stará mestom poverená spoločnosť Marianum. V súčasnosti prebieha na pamätníku údržba a čistenie zelene. Bratislavské pohrebništvo sa o národnú kultúrnu pamiatku stará len od začiatku roka 2013, keď mesto zrušilo svoju organizáciu pamiatkovej obnovy Paming. K poslednej rozsiahlej rekonštrukcii tohto pietneho miesta došlo v roku 2005 z finančných zdrojov mesta Bratislava, vtedy bolo vyčlenených takmer 100 000 eur. V tomto roku sa plánuje nové osvetlenie pamätníka. Momentálne je pamätník osvetlený dostatočne, ale ide skôr o verejné osvetlenie, ktoré nie je špeciálne namierené na samotný monument.

Slavín je najnavštevovanejším cintorínom a pamätníkom sovietskych vojakov. Je obľúbený pre miestnych ale aj pre turistov, ktorí sem radi a často prichádzajú. K tomuto miestu sa miestni občania správajú ako k atraktivite cestovného ruchu. Početné prechádzky a výlety, ktoré tu ľudia podnikajú hovoria hlavne o tom, že toto miesto je atraktívne vďaka svojej polohe, kráse, pokoji a nevšednej atmosfére, ktorú ponúka. Pri navštívení tohto miesta je zrejmé, že to nie je len miestom odpočinku mŕtvych ale aj vyhľadávaným miestom pre oddych živých. Na bratislavský Slavín chodia vzdať hold padlým vojakom oficiálne, ale aj neoficiálne zahraničné delegácie z Ruskej federácie, alebo z iných krajín bývalého Sovietskeho zväzu. Pamiatku padlých sovietskych vojakov si každoročne v deň oslobodenia Bratislavy pripomínajú aj slovenskí štátni predstavitelia, či predstavitelia nášho hlavného mesta.

2.4.2. Zvolen

Počas oslobodzovania nášho územia od fašistického režimu utrpela najväčšie straty na životoch sovietska armáda. Dôkazom toho je aj vojenský cintorín v meste Zvolen, nachádzajúci sa v časti Zlatý potok. Na tomto cintoríne našli posledný odpočinok hrdinovia, ktorí položili svoj život za oslobodenie Zvolena, ale aj iných miest ako je Brezno, Krupina, Banská Štiavnica, či rôzni iní vojaci, ktorí padli v ich okolí. Ústredný vojenský cintorín sovietskych vojakov sa začal stavať v roku 1952 podľa návrhu, ktorý bol schválený už dva roky predtým. Pamätník nachádzajúci sa v tomto objekte bol postavený v roku 1960 podľa architektonického návrhu Mikuláša Budu. Stavba cintorína bola realizovaná pod vedením

veliteľa Víchu na ťarchu Sovietskej vlády. Na tomto cintoríne je pochovaných 17 682 padlých soviетov v masových, či individuálnych hrobach.

Pred vstupom do areálu cintorína sa nachádzajú po oboch stranách nápisy oslavujúce sovietsku armádu. Na ľavej strane v ruskom jazyku a na pravej v slovenskom. Celý komplex je obohatený o mramorové tabule s dvojjazyčnými oslavnými nápismi, ako napríklad „Znej pieseň vďaka slávnym činom, na pamäť vry sa na skalú, poďakuj matkám chrabrých synov od Moskvy, Volgy, Uralu“. Toto je nápis nachádzajúci sa pred jedným z hrobových polí. Pred každým hrobovým poľom sú umiestnené tabule s identifikáciou padlých. Individuálne hroby sa nachádzajú v niekoľkých radoch po bokoch nástupného schodiska k samotnej dominante cintorína – k pietnemu pamätníku. Cintorín je veľmi bohatý na zeleň rôzneho typu. Najčastejšie viditeľnou drevinou je tuja vytvárajúca pravidelné línie okolo individuálnych hrobov. Po prechode popri hrobach cez nenáročne riešené schodisko sa je možné dostať na vydláždený stupňovitý podstavec pod pamätníkom. Na stavbu pylónu bol využitý materiál ako ryolit, žula a kameň. Táto dominantna meria 15 metrov a je zakončená vavrínovou ratoľstvou a päťcípou hviezdou.

Ako nám bolo povedané cintorín nie je udržiavaný tak, ako by si to priali miestni obyvatelia, a tak ako by si to zaslúžili mŕtvi hrdinovia odpočívajúci na ňom. O údržbu sa stará mesto, ktoré dodávateľsky zabezpečuje len kosenie trávnik, keďže finančné prostriedky mesta neumožňujú viac. O údržbu drevín sa nestará vôbec, alebo len sporadicky. No keďže je cintorín po nie tak dávnej rekonštrukcii, tak jeho stav je vcelku úctivý, aj keď by nutne potreboval finančnú podporu. V roku 2004 bolo na opravu cintorína vyčlenených takmer 100 tisíc eur. Vtedy rekonštrukciou prešiel pylón, príslušné plochy a žulové bloky hromadných hrobov. Celkovo bola vylepšená statika pod celým cintorínom.

Tak ako bojovali bok po boku pri oslobodení Slovenska sovietski vojaci spolu s tými rumunskými, tak aj dnes odpočívajú jeden pri druhom. Pri návšteve vojenského cintorína sovietskych vojakov nie je možné obísť vedľajší ústredný vojenský cintorín kráľovskej rumunskej armády, na ktorom odpočívajú 10 328 padlých hrdinov. Pri prechode z jedného cintorína na druhý lemuje chodník veľké množstvo zelene a individuálne hroby padlých rumunských vojakov a dôstojníkov. Všetky individuálne hroby sú rovnaké, na jednej travertínovej tabuli sú údaje o dvoch odpočívajúcich vojakoch. Jeden hrob je však iný – individuálna starostlivosť niekoho z potomkov robí z tohto hrobu pre niekoho rušivý bod, ktorý narušuje jednotnosť a celistvosť cintorína a pre niekoho pozoruhodný znak nezabudnutej úcty a lásky k hrdinovi odpočívajúcemu na tom mieste.

Na cintoríne sa nachádza 320 jednotlivých a 18 hromadných hrobov, ktoré sú označené ako sekcie písmenami abecedy. Pri každom masovom hrobe je umiestnená tabuľa s menami a hodnotami padlých vojakov respektíve nápis, že ide o neznámeho hrdinu (rum. eroul necunoscut). Na cintoríne sa nachádza tiež ústredný drevený kríž a mramorový monument, ktorý stojí na travertínovom základe. Mohyla vyjadruje prostredníctvom nápisu na nej „Večnú slávu rumunským hrdinom, ktorí padli v bojoch za oslobodenie Československa spod fašistického jarma“.

Historický vývoj cintorína je podobný ba až rovnaký ako toho sovietskeho. Rovnaký autor, rovnaké roky výstavby – cintoríny sa začali stavať spolu ako jeden prepojený komplex. Značné rozdiely sa začali prejavovať v období po nežnej revolúcii, kedy sa rumunský cintorín stal obeťou vandalizmu. Následne cintorín pustol a od úplnej likvidácie ho napokon zachránilo mesto Zvolen, ktoré v roku 2004 uskutočnilo rozsiahlu rekonštrukciu objektu. Finančne sa na tom podieľali Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, ktoré vyčlenilo 103 000 eur a ambasáda Rumunskej republiky čiastkou 95 000 dolárov. Dnes sa o cintorín stará mesto Zvolen. Starostlivosť zahŕňa kosenie trávy podobne ako na cintoríne sovietskej armády, z finančných zdrojov, ktoré mesto dostáva podľa zákona o vojnových hroboch. Celkový stav cintorína má charakter dôstojného pietneho miesta, ale je viditeľná zanedbaná starostlivosť.

Mesto Zvolen sa už od roku 2007 snaží získať finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu na rozsiahlu rekonštrukciu oboch cintorínov. Avšak do dnešných dôb neúspešne. Napriek nepostačujúcej starostlivosti o tieto cintoríny je toto miesto príjemné na odpočinok a krátku prechádzku. Tento objekt nie je úplne najvyhľadávanejšou atraktivitou cestovného ruchu v meste Zvolen a práve preto je možné tu nájsť dokonalé ticho a pokoj sprevádzaný šumom okolitých vysokých drevín. Otváracie hodiny nie sú určené, takže je možné toto miesto navštíviť aj vo večerných hodinách aj napriek skutočnosti, že na cintoríne sa nenachádza osvetlenie. Avšak noc má svoju moc a na cintoríne to platí dvojnásobne. Cintorín sa nachádza v tesnej blízkosti k tomu mestskému, pred ktorým je postačujúce parkovisko. Či už dopravným prostriedkom alebo pešo je ľahké sa dostať k cintorínom. Popri ceste sú umiestnené navigačné tabule. Čo však na cintorínoch chýba, a my to považujeme za podstatné, tak sú to informačné tabule – v celom objekte nie je možné nájsť nič, čo by vám priblížilo udalosti a osoby tu odpočívajúce.

V minulosti sa tu konali pravidelné pietne akcie pri príležitostiach SNP alebo oslobodenia mesta. Dnes je však možné pozorovať len zriedkavé návštevy významných štátnikov a delegátov z Ruskej federácie alebo z Rumunskej republiky.

2.5. Zmiešané vojenské cintoríny

Najviac vojenských cintorínov je práve tých, ktoré nenesú národnostný prívlastok. Ide buď o cintoríny z prvej svetovej vojny, ktoré sú v podstatnej miere situované hlavne na východe našej krajiny alebo aj cintoríny z druhej svetovej vojny, v ktorých sú pochovaní vojaci bez rozdielu štátnej príslušnosti. O tieto cintoríny je podstatne ťažšia starostlivosť, vzhľadom na skutočnosť nemožnosti získania nenávratnej finančnej pomoci od inej krajiny ako je Slovenská republika. Počty týchto cintorínov ešte stále narastajú, keďže dobrovoľníci a iní nadšenci objavujú a skúmajú nové miesta potenciálnych pohrebísk. Na tieto cintoríny je možné získať príspevok na základe Zákona 130/2005 Z. z. o vojnových hroboch alebo z iných projektov, ktoré len veľmi ťažko prechádzajú schvaľovaním na národnej úrovni.

2.5.1. Kopčany

Vojenský cintorín na bratislavskom sídlisku Petržalka, v časti Kopčany, vznikol počas prvej svetovej vojny ako doplnok vojenského lazaretu. Pochovaní vojaci zomreli prevažne okolo roku 1918 v Posádkovej nemocnici Bratislava, ďalší v Divíznej nemocnici a v Kopčanoch. Na ploche 4 500 m² odpočívajú 331 hrdinov. Najpočetnejšie sú zastúpení česko-slovenskí vojaci v počte 122. Ďalej tu našlo odpočinok 53 maďarských, 51 juhoslovanských, 43 rumunských, 16 rakúskych, 11 talianskych, 11 poľských a traja nemeckí vojaci. Ostatní vojaci sú neznámi.

Podľa dobových dokumentov a archívnych záznamov bol cintorín až do začiatku druhej svetovej vojny riadne udržiavaný. Slúžil ako oddychová zóna pre miestnych obyvateľov. V tom období mal skromnú architektúru, ktorá pripomínala ľudskú pominuteľnosť. Po druhej svetovej vojne začal cintorín chradnúť a upadať pod bujnejúcou zeleňou. Od tohto obdobia prestal cintorín akoby existovať pre svoju polohu – prísne stráženú pohraničnú zónu s Rakúskom. Až v roku 2007 bola naprojektovaná rekonštrukcia cintorína, ktorej autormi boli Imrich Puškár a Mária Baníková. Mestskej organizácii pamiatkovej obnovy – Paming v spolupráci s mestom Bratislava sa podarila realizácia projektu za takmer 615 tisíc eur, ktorá bola dokončená o dva roky neskôr. Pre verejnosť bol cintorín slávnostne otvorený 4. mája 2009 v súvislosti s výročím leteckého nešťastia, pri ktorom prišiel o život generál M. R. Štefánik. Slávnostné otvorenie v tento deň malo pripomenúť 1. svetovú vojnu ako rozhodujúci krok k uznaniu slovenskej štátnosti, ku ktorej Štefánik prispel nemalou mierou.

Vstup do cintorína podmieňujú otváracie hodiny cez veľkú železnú bránu. Cintorín je otvorený od 1. apríla do 7. novembra (Po – Pi 14.00 – 21.00 / So – Ne 10.00 – 21.00). Celý

objekt je oplotený kamením a pletivom, takže nie je možné sa dostať do objektu mimo otváracích hodín. Po vstupe hlavnou bránou sa Vám otvorí široký priestor jemných líní. Cintorín je postavený v duchu typických amerických cintorínov. Biele kríže v systematickom zoradení vytvárajú štyri od seba oddelené hrobové polia. V každom z týchto sektorov je zoznam pochovaných vojakov - obsahuje meno, dátum a miesto narodenia, dátum úmrtia, národnosť, hodnosť (pešiak, domobranec, jager, kanonier, delostrelec, jazdec, strelec, dragún, vojak-železničiar) a hrobové miesto na cintoríne. Kríže sa od seba ničím nelíšia, snád' iba informáciami obsiahnutými na nich. Avšak 21 z nich je napriek tomu iných – anonymné kríže akoby najviac symbolizovali zmarený ľudský osud. Architekti citlivo priznali neznámym vojakom ohraničené hrobové miesto, čím symbolicky nahradili chýbajúce mená, dátumy, hodnosti. V strede cintorína sa zachoval pôvodný centrálny betónový kríž, na ktorom je nápis : „Postoj, pútnik, zvestuj tým, ktorí nás vyslali, že my tu ležíme, ako zákony kázali nám.“ Jednotlivé sektory hrobov lemujú malé dreviny a kamenné chodníky. V objekte sa nachádzajú lavičky na odpočinok, pôvodná studňa krytá kovovou mrežou a dokonca aj odpadkové koše. Z pôvodnej zelene sa zachovalo len pár starých javorov a v súčasnosti územiu dominujú topole. Prirodzene pôsobiaca zeleň v objekte vytvára spolu s bielymi líniami krížov jednoduchosť prepojenia dvoch svetov.

Cintorín je vo výbornom stave, ako jeden z mála nepotrebuje finančný impulz. Je oň vzorne postarané. Údržbu a prevádzku zabezpečuje bratislavská pohrebná spoločnosť Marianum. Čistota a dokonale upravený trávnik je dôkazom toho, že toto miesto je naozaj dôstojné pre odpočinok mŕtvych vojakov. Pre návštevníkov ponúka silný emocionálny zážitok – vďaka jeho malebnosti a zároveň veľkosti posolstva, ktoré v sebe ukrýva. Obzvlášť pre nás, občanov Slovenskej republiky, je tento cintorín taký blízky. Je rozdiel sa prechádzať po cintoríne, kde sú mená vyryté v azbuke alebo mená Nemcov ako po cintoríne, kde odpočívajú hrdinovia, v ktorých kolovala rovnaká krv ako je tá naša.

Menším negatívom tohto nádherného pietneho miesta je jeho poloha. Síce sa nachádza v tichej, stromami obklopenej časti Bratislavy, ale blízka prítomnosť skládky odpadkov nie je úplne najvhodnejším riešením. Celkovo je objekt cintorína obkolesený súkromnými obhospodarovanými plochami, čím je sťažená jeho dopravná dostupnosť. Takže problémom stále zostáva prístupová cesta, ktorá tam je, ale má podobu poľnej cestičky. Počas celej doby trvania presunu a hľadaniu tohto cintorína ste sprevádzaný pocitom neistoty a dezorientácie. Po určitú časť smerom z Kopčán k rakúskym hraniciam vedie cyklotrasa, ktorá vás intuitívne sama vedie smerom k cintorínu. Po ceste sa nachádzajú tri navigačné tabule, neskôr jedna

informačná hovoriaca o Pečianskom lese a vojenských pamiatkach v jeho okolí. Takže okrem vojenského cintorína sa tu nachádza aj vojenský bunker a protitanková priekopa.

Počas trvania prvej Československej republiky sa tu 1. novembra, v Deň Pamiatky zosnulých konali slávnostné bohoslužby a pietna spomienka. Mesto chcelo na túto tradíciu opäť nadviazať, čo sa im aj podarilo. Posledná pietna akcia sa tam konala práve minulý rok (v roku 2013) v Deň Pamiatky zosnulých. Okrem toho sa tu príležitostne konajú pietne akcie výročí pripomínajúcich útrapy prvej svetovej vojny.

2.5.2. Stakčín

Obec Stakčín je malebná dedina nachádzajúca sa v okrese Snina. Vojenský cintorín, situovaný z čias prvej svetovej vojny, je mementom udalostí, ktoré krvavo zasiahli toto územie. Na návrší Pánska Hora s rozlohou 6 621 m² bolo do roku 1918 pochovaných 960 vojakov v 590 vojnových hroboch, z ktorých je 569 jednotlivých a 21 hromadných. Bok po boku tu odpočívajú rakúsko-uhorskí vojaci spoločne s tými ruskými. No žiaľ, veľká časť z nich je neidentifikovaná.

Podľa archívnych záznamov mal cintorín jednoduchú koncepciu drevených krížov postavených v pravidelných líniách. V minulosti sa na cintoríne nachádzalo niekoľko spomienkových tabúľ napísaných v maďarskom jazyku. Pochmúrnosť tohto miesta dotvárali smutné vrby, ktoré sa skláňali nad ťažkým osudom pod nimi odpočívajúcich vojakov. Cintorín mal od svojho vzniku pomerne dobrú starostlivosť, s menšími prestávkami, kedy sa uvažovalo o jeho likvidácii, k čomu našťastie nedošlo. V tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia sa vedľa neho vybudoval obecný cintorín, čo dopomohlo k intenzívnej starostlivosti oň. V období budovateľského socializmu prišiel rad aj na vojenský cintorín v Stakčíne – pôvodné oplotenie so vstupnou bránou bolo z dreva vymenené za železné. V roku 2011 Klub vojenskej histórie Beskydy z finančnej dotácie od Ministerstva vnútra Slovenskej republiky začal s rekonštrukciou tohto objektu významného pre rozvíjajúci sa región. Celkovo bolo obci Stakčín poskytnutých 13 000 eur. Obec obnovila pamätník a osadila informačnú tabuľu. Postavili sa tiež malé schodíky k vstupnej bráne cintorína. Finančné zdroje boli ďalej účelovo vynaložené na obnovu drevených krížov, na opravu betónových lôžok, na obnovu náterov, obnovu písma a vyčistenie tabúľ. Práca dobrovoľníkov na osadzovaní nových drevených krížov ešte stále nie je ukončená. Cintorín naberá nové kontúry pôvodného zámeru v duchu zachovania tradícií – pôvodným ostal kamenný pamätník a rozloženie hrobových miest. Objekt pozostáva zo štyroch sektorov, v ktorých sú v 34 radoch umiestnené svetlohnedé kríže. Prvých 25 radov bolo postavených už okolo roku 1914, čo naznačuje skutočnosť, že

v hrobch sú pochovaní jednotlivci zomrelí v poľnej nemocnici. Zadné rady sú typické hromadnými hrobmi, ktoré sa zaplnili o čosi neskôr, za iných okolností. Mŕtve telá sa pozbierali z bojísk a hromadne sa uložili na spoločný odpočinok. Zaslúžený odpočinok na mieste, kde položili svoje životy. Na mieste, kde sa pôvodná pochmúrna atmosféra smutných vŕb nahradila živou zelenou ihličnatou i listnatou výsadbou. Väčšia časť pôvodného vojenského cintorína je oplotená. Pomník a vstupná bránka stoja dodnes.

Cintorín je pre verejnosť otvorený 24 hodín denne. Aj napriek tejto skutočnosti je tu stret s turistami nevidaným úkazom. Návštevníci tohto krásneho miesta sú zvyčajne miestni ľudia, ktorí pri návšteve obecného cintorína zabúdia aj vyššie medzi hroby vojakov. Parkovisko sa tu nenachádza, no žiaľ ani nie je potrebné. Navigačné tabule v obci a mimo nej tiež chýbajú. No aj napriek tomu nie je ťažké nájsť toto miesto. V objekte sa nachádza informačná tabuľa, ktorá podáva komplexnú informáciu o udalostiach predchádzajúcim vyplneniu cintorína mŕtvymi vojakmi. O cintorín je dobre postarané obcou Stakčín. Či je leto alebo zima toto miesto je príjemné na prechádzku. No najkrajšiu symbiózu je možné zažiť na jeseň, kedy padajúce lístie umocňuje celkový dojem a zážitok. Cintorín dokonale splýva s okolitou prírodou, ktorej je neodmysliteľnou súčasťou.

ZHRNUTIE

	Dopravná dostupnosť	Pravidelná udržiavanie	Súčasný stav	Atraktivita okolia	Parkovisko	Informačné tabule	Navigačné tabule
Vážec	Výborná	Výborné	Výborný	Výborná	Áno	Áno	Áno
Hunkovce	Výborná	Výborné	Výborný	Výborná	Áno	Nie	Áno
Slavín	Výborná	Výborné	Výborný	Výborná	Nie	Áno	Áno
Zvolen	Výborná	Dobré	Dobrý	Chválitebná	Áno	Nie	Áno
Kopčany	Dobrá	Výborné	Výborný	Dobrá	Nie	Áno	Áno
Stakčín	Chválitebná	Chválitebné	Výborný	Dobrá	Nie	Áno	Nie

ZÁVER

Otázkou spojenou so spomienkovým cestovným ruchom zostáva, či je etické rozvíjať, propagovať a ponúkať návštevníkom takýto produkt. Na jednej strane hlavnou myšlienkou je vzdelávať a informovať o skutočnostiach, ktoré sa stali súčasťou dejín. No na strane druhej hovoríme o násilí, smrti ako morbidnom niekedy až fanatickom záujme zo strany spoločnosti. Motívmi účasti na cestovnom ruchu sú rekreácia, potešenie, oddych, nové zážitky, príjemné strávenie času, radosť zo života. V tejto súvislosti existuje určitá kontroverzia. Len ťažko sa dá nájsť niečo príjemné na smrti či utrpení. Napriek tejto skutočnosti existuje mnoho ľudí, ktorí považujú účasť na spomienkovom cestovnom ruchu za príjemné strávenie času. Slovensko ponúka v tejto oblasti široké spektrum možností, ktoré je však potrebné objaviť. Každopádne výsledok hľadania možností vás privedie k rozsiahlemu počtu cieľových miest spomienkového cestovného ruchu. A to nie len k vojenským cintorínom.

Cintorín je miesto, kde po smrti nachádza človek pokoj pre svoj posledný odpočinok. Toto je predstava, ktorú má človek vo svojom podvedomí zadefinovanú od nepamäti. Ale predsa cintorín nie je mŕtve zabudnuté miesto. Aj ľudia prichádzajú na cintoríny, aby tam vdýchli život, či už v podobe kvetov alebo vravy medzi sebou. A vojenský cintorín je ešte špecifickejší svojou atmosférou prepojenia dvoch svetov. Hrdinovia, ktorí odpočívajú na týchto miestach položili životy zato, aby sme my mohli slobodne kráčať po zemi, na ktorej oni preliali svoju krv. Padli za mier a slobodu, a či nie je toho dôkazom práve to, že po zemi, v ktorej oni odpočívajú, neustále sa strieda jeden živý tvor za druhým. Že na miesto ich posledného odpočinku živé duše prinášajú práve to, prečo oni museli zomrieť.

Zoznam bibliografických odkazov

1. GOSTKIEWICZ, M. 2012. *Turystyka cmentarna*. Dostupné na internete: http://podroze.gazeta.pl/podroze/56,114158,10689491,Turystyka_ekstremalna__cmentarna__medyczna_i_inne.html.
2. LENNON J, FOLEY M. 2002. *Dark tourism – The attraction of death and disaster*. Dostupné na internete: http://www.google.sk/books?hl=sk&lr=&id=ZY6Xn4DmuCoC&oi=fnd&pg=PR6&dq=lennon+foley+dark+tourism+definition&ots=lyWhvIQEzF&sig=F8scXe82XiEmjFLDuxvATLQQAc4&redir_esc=y#v=onepage&q=lennon%20foley%20dark%20tourism%20definition&f=false.
3. MVSR. 2013. *Vojnové hroby*. Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/?katalogyvojnovych-h>.
4. ROJEK, CH. 1993. In: Čuka, P. 2013. *Dark Turizmus ako súčasť reťazca turistických produktov v priestore východného Slovenska*. In 2. Mězinárodní vědecká konference aktuální trendy lázeňství, hotelnictví a turismu. Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2013, s. 20-33. ISBN 978-80-7248-858-2.
5. SEMANOVÁ, E. 2009. *Vojenské cintoríny v Prešovskom kraji*. In : Život, roč. 43, 2009. s. 91 - 94.
6. SCHARPLEY R., STONE P. R., 2009. *The Darker Side of Travel The Theory and Practice of Dark Tourism*. Bristol: Channel View Publications, 2009, s. 3-7. ISBN 978-1-84541-115-2.
7. SLAYTON, S. L. 2006. *Cemetery tourism*. Dostupné na internete: <http://www.grief-tourism.com/cemetery-tourism-symbolic-attractions/>.
8. SLEPCOV, I. 2003. *Vojenské cintoríny z I. svetovej vojny na východnom Slovensku*. In: Vojenská história, roč. 7, 2003, č. 2, s. 70-86.
9. STONE, P. 2006. *A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions*. In: An Interdisciplinary International Journal. ISSN 1332-7461.
10. TARLOW, P. E. 2005. *Dark Tourism: the appealing „dark“ side of tourism and more*. In M. Novelli ed. Niche Tourism: Contemporary Issues, Trends and Cases. Oxford: Elsevier, 2005. 264 s. ISBN 07506-6133-X.